Підтримку надає:

Федеральне міністерство продовольства і сільського господарства

на підставі рішення Німецького Бундестагу

Німецько-український агрополітичний діалог

при Національній асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України ДОРАДА

Звіт з аграрної політики

APD/APB/01/2021

Формування політики на основі фактичних даних в Україні: проблеми, сучасний стан, процедури в українській аграрній політиці

Ольга Ходаківська

Юлія Бездушна

Київ, травень 2021

Виконавці

IAK AGRAR CONSULTING

AFC AGRICULTURE & FINANCE CONSULTANTS

IAMO Leibniz-Institut für Agrarentwicklung in Transformationsökonomien

GFA CONSULTING GROUP Gereralbeauftragter BMEL Büro Berlin

Контакти:
АПД Україна
вул. Рейтарська, 29-б, 01030 Київ
info@apd-ukraine.de
www.apd-ukraine.de

Про проєкт «Німецько-український агрополітичний діалог» (АПД)

Проєкт «Німецько-український агрополітичний діалог (АПД)» реалізується за підтримки Федеральним Міністерством продовольства та сільського господарства (BMEL) з 2006р. і наразі до 2021р. та за його замовленням через виконавця ТОВ ГФА Консалтинг Груп, а також робоче співтовариство, яке складається з ТОВ ІАК Аграр консалтинг (ІАК), Лейбніц-Інституту аграрного розвитку в країнах з перехідною економікою (ІАМО) та ТОВ АФЦ Консультантс Інтернешнл. Реципієнтом проекту виступає Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України «Дорада». При реалізації важливих заходів для розвитку ринку землі, використання державних земельних площ та приватизації АПД працює у кооперації з ТОВ з управління та реалізації земель (BVVG). Бенефіціаром проекту виступає Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Проєкт має підтримувати Україну в питаннях розвитку сталого сільського господарства, ефективної переробної промисловості та підвищення міжнародної конкурентоспроможності відповідно до принципів ринкової та регуляторної політик та з урахуванням потенціалу розвитку, який виникає в рамках Угоди про Асоціацією між ЄС та Україною. З цією метою Проєкт має надавати інформацію про німецький, зокрема, східнонімецький, а також міжнародний, європейський досвід з розробки рамкових аграрно-політичних умов, а також з організації відповідних аграрно-політичних установ.

Deutsch-Ukrainischer Agrarpolitischer Dialog

www.apd-ukraine.de

Автор
Ольга Ходаківська, Юлія Бездушна

Дисклеймер

Це дослідження публікується за відповідальності Німецько-українського агрополітичного діалогу (АПД). Будь-які точки зору та результати, висновки, пропозиції чи рекомендації в дослідженні належать авторам і не обов'язково збігаються з думкою АПД.

© 2021 Німецько-український агрополітичний діалог.
Всі права захищено

ЗМІСТ

1. ПЕРЕДМОВА..... 4

2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СТАТИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ..... .4

3. СТАТИСТИЧНА МЕТОДОЛОГІЯ 5

4. НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ 7

5. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ..... 8

6. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ 16

7. ВИКОРИСТАННЯ ФАКТИЧНИХ ДАНИХ АГРАРНОЇ СТАТИСТИКИ ПРИ РОЗРОБЛЕННІ СТРАТЕГІЙ ТА ПРОГРАМ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ..... 19

8. ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ СТАТИСТИКИ В УКРАЇНІ..... 22

9. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АГРАРНОЇ СТАТИСТИКИ В УКРАЇНІ..... 23

9.1. Формування аграрної відомчої статистики 23

9.2. Доступ до відомчої статистики..... 25

9.3. Доступ до баз даних в наукових цілях..... 25

9.4. Удосконалення обліку сільських територіальних громад..... 26

10. ВИСНОВКИ..... 27

1. ПЕРЕДМОВА

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, сільськогосподарський сектор України, починаючи з 2014 року, проходить всебічний курс реформ, який серед іншого спрямований на розвиток економічної та соціальної інфраструктури у сільській місцевості, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, поліпшення якості й безпечності сільськогосподарської продукції, збереження природних ресурсів тощо. Загалом Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 схвалена Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», яка передбачає реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави.

Важливу роль у процесах аграрного реформування та ефективності тих чи інших політичних рішень відіграє сучасна система статистики, що є однією із невід'ємних ознак конкурентоспроможної держави. Однак, існуюча нині система статистики в Україні не дозволяє повною мірою отримати комплексну інформацію про процеси, які відбуваються в країні, що значною мірою впливає на ефективність прийняття рішень. Перш за все, йдеться про відсутність достатньої й достовірної емпіричної інформаційної основи та недостатню оцінку ймовірних сценаріїв прийняття тих чи інших політичних рішень на основі фактичних даних.

Зокрема, наявна система аграрної статистики України дотепер не дає жодних економічних даних щодо діяльності агрохолдингових структур. Відсутня будь-яка інформація щодо новостворюваних сімейних фермерських господарств. Далеко не повною є наявна інформація про економічний, екологічний та соціальний стан сільських територій, розвиток територіальних громад. Відчувається значний дефіцит даних щодо розвитку земельних відносин, включаючи й орендні земельні відносини.

У цьому зв'язку політики, науковці, експерти дедалі частіше зіштовхуються з ситуацією, коли бракує фактичних репрезентативних та достовірних даних при прийнятті рішень в аграрній політиці та прогнозуванні й оцінці їх доцільності й ефективності. Відповідно, використання сучасних методів моделювання для аналізу політичних сценаріїв все ще недостатньо розвинене. Рішення аграрної політики часто приймаються без достатньо обґрунтованої оцінки їх впливу на подальший розвиток галузі, що є причиною структурних перекосів у сільському господарстві.

2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СТАТИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Правовою основою державної статистичної діяльності є Конституція України, та закони України «Про державну статистику», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про Всеукраїнський перепис населення», «Про сільськогосподарський перепис», інші закони України та нормативно-правові акти, які регулюють відносини в галузі статистики, інформації, інформатизації, науково-технічної діяльності, стандартизації, а також

міжнародні договори України в галузі статистики, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Правові відносини в галузі державної статистики, права і функції органів статистики, організаційні засади здійснення державної статистичної діяльності з метою отримання всебічної та об'єктивної статистичної інформації щодо економічної, соціальної, демографічної та екологічної ситуації в Україні та її регіонах і забезпечення нею держави та суспільства регулюються Законом України «Про державну статистику України» № 2614-XII від 17 вересня 1992 року (у редакції від 19.04.2014, підстава – 1170-VII).

Крім вищезазначених нормативно-правових актів відносини в галузі статистики регулюються законами України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» та постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 року № 599 «Питання консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України» (зі змінами).

Державна політика в галузі статистики спрямована на створення єдиної системи обліку та статистики на всій території України та її узгодження з міжнародними стандартами і методологією.

У даному контексті важливо зазначити те, що за результатами Адаптованої глобальної оцінки національної статистичної системи, проведеної представниками Європейської комісії, Європейської асоціації вільної торгівлі та Економічної комісії ООН для Європи наприкінці 2011-го року, статистика України визнана такою, що значною мірою відповідає європейським вимогам, а інформація, що виробляється органами державної статистики, є продуктом високої якості.

3. СТАТИСТИЧНА МЕТОДОЛОГІЯ

Відповідно до Закону «державна статистика – це централізована система збирання, опрацювання, аналізу, поширення, збереження, захисту та використання статистичної інформації».

Статистична інформація, отримана на підставі проведених органами державної статистики статистичних спостережень, існує у вигляді первинних даних щодо респондентів, статистичних даних, що пройшли одну чи декілька стадій опрацювання та накопичені на паперових, магнітних та інших носіях або в електронному вигляді, а також аналітичних матеріалів, підготовлених на підставі цих даних.

Статистичні дані – це інформація, отримана на підставі проведених статистичних спостережень, що опрацьована і подана у формалізованому вигляді відповідно до загальноприйнятих принципів та методології. Статистичні дані, що є результатом зведення та угруповання первинних даних, за умови забезпечення їх знеособленості являють собою зведену знеособлену статистичну інформацію (дані).

Статистичною інформацією є також дані банківської, фінансової і митної статистики, статистики платіжного балансу тощо, які складаються на підставі адміністративних даних, отриманих Національним банком України та спеціально уповноваженими державними органами (крім органів державної статистики) відповідно до їх компетенції. Відповідні повноваження зазначених органів, а також засади щодо організації збирання, опрацювання, аналізу, поширення, збереження, захисту та використання такої статистичної інформації визначаються окремими законами.

Статистична методологія базується на результатах наукових досліджень, міжнародних рекомендаціях та досвіді статистичної практики з урахуванням національно-історичних особливостей країни.

Основні положення статистичної методології підлягають опублікуванню.

Статистична методологія є основою для проведення статистичних спостережень, у тому числі створення і ведення реєстрів респондентів статистичних спостережень та складення звітно-статистичної документації, і затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері статистики.

Реєстр респондентів статистичних спостережень є автоматизованою інформаційною системою збирання, накопичення та опрацювання статистичних даних про респондентів, яка забезпечує відбір сукупностей респондентів за визначеними критеріями для проведення статистичних спостережень.

Звітно-статистична документація включає в себе програми статистичних спостережень, форми звітності та інструкції щодо їх заповнення (в тому числі у сфері закупівель), що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері статистики, а також анкети, переписні (опитувальні) листи, інші статистичні формуляри, необхідні для проведення статистичних спостережень, які затверджуються органами державної статистики, державні класифікатори техніко-економічної та соціальної інформації тощо.

Джерелами статистичної інформації є:

- первинні та статистичні дані щодо респондентів, які підлягають статистичним спостереженням;
- адміністративні дані державних органів (за винятком органів державної статистики), органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб;
- дані банківської, фінансової і митної статистики, статистики платіжного балансу тощо;
- статистична інформацію міжнародних організацій та статистичних служб інших країн тощо;
- оцінки та розрахунки, що здійснюються на основі зазначених вище даних.

Рішення щодо вибору джерела статистичної інформації приймається органами державної статистики самостійно, з урахуванням якості і своєчасності подання інформації, витрат, та обов'язків респондентів.

За видами статистичні спостереження в Україні розподіляються на ***суцільні*** та ***несуцільні***.

Суцільне статистичне спостереження – спостереження щодо всіх без винятку одиниць сукупності, яка вивчається. Суцільне статистичне спостереження здійснюється на основі господарських одиниць, включених до Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України (ЄДРПОУ), що являє собою автоматизовану систему збирання, накопичення та опрацювання даних про всіх юридичних осіб, відокремлені підрозділи юридичних осіб, що знаходяться на території України, а також відокремлені підрозділи юридичних осіб України, що знаходяться за межами України. Єдиний державний реєстр підприємств і організацій України забезпечує єдиний державний облік та ідентифікацію всіх суб'єктів і є основою для проведення статистичних спостережень.

Несуцільне статистичне спостереження – спостереження за окремими одиницями сукупності, яка вивчається.

Статистичні спостереження розподіляються також на ***державні*** та ***інші*** статистичні спостереження.

Державні статистичні спостереження проводяться органами державної статистики відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України плану державних статистичних спостережень або за окремими рішеннями Кабінету Міністрів України.

Інші статистичні спостереження проводяться відповідно до Положення про проведення статистичних спостережень та надання органами державної статистики послуг на платній основі, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

4. НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ

Національна система статистики в Україні складається з Державної служби статистики, а також інших органів виконавчої влади, які збирають, обробляють, узагальнюють і поширюють офіційні статистичні дані. Зокрема, інформацію щодо фінансової та банківської системи збирає й оприлюднює на своїй офіційній інтернет сторінці Національний банк України; відомості щодо виконання державного та місцевих бюджетів оприлюднює Державна казначейська служба України; інформацію щодо науки й освіти – Міністерство освіти і науки України та підпорядковані йому установи у межах своїх повноважень; дані про рівень захворюваність та стан національної системи охорони здоров’я – Центр медичної статистики Міністерства охорони здоров’я України і т.д.

У сфері сільського господарства інформацію щодо обсягів бюджетної підтримки та її напрямів оприлюднює Міністерство аграрної політики та продовольства України (з вересня 2019 р. і до квітня 2021 р. – Мінекономіки); такі дані як розмір орендної плати за землі с/г призначення, розподіл земель за формами власності (державна, комунальна, приватна) та землекористувачами (громадяни, установи, підприємства, фермери тощо), рух прав на земельні ділянки (спадкування, дарування, застава, обмін, продаж) зводить Державна

служба України з питань геодезії, картографії та кадастру; операції з експорту й імпорту агропродовольчої продукції, дані щодо митної статистики – Державна фіскальна служба України і т.д.

У своїй роботі вище перелічені та інші відомства погоджують статистичні форми звітності з Держстатом. Однак маємо констатувати, що наразі єдина політика зі збору та розповсюдження інформації відсутня. Досить часто це є причиною того, що користувачі не знають, де і на якому веб-ресурсі вони можуть знайти необхідну інформацію та як між собою узгоджуються дані, що надаються різними установами. Трапляються випадки, коли відомості різняться між собою, що пов'язано з відмінностями у методологіях збору та обробки інформації.

5. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ

Високі вимоги до рівня статистики в Україні обумовлюються розумінням потреб суспільства, науки та Уряду щодо доступної й достовірної інформації та значною мірою визначаються вагомим місцем і роллю статистики в управлінні соціальними, економічними та політичними процесами в країні.

I. Зменшення кількості звітних форм та показників. Сама по собі ідея усунення дублювання та зменшення кількості звітних показників (форм) вважається доцільною. Разом з тим, до їх скорочення слід підходити виважено, здійснивши повномасштабний аналіз і дослідження ступеня застосування та затребуваності різними групами користувачів. Що ж стосується сільськогосподарської статистики то на сьогодні, відповідно до Загального табелю форм державних статистичних спостережень діє 20 форм звітності, що складають та подають суб'єкти господарювання, зайняті у галузі сільського, лісового та рибного господарства або органи місцевого самоврядування на сільських територіях (табл. 1).

Слід відмітити, що упродовж останніх років, як один з елементів реформування системи статистики, застосовують зменшення кількості форм статистичної звітності. Однак, вважати це реформою не можна, оскільки у попередніх періодах постійно відбувався процес оптимізації та скорочення форм як в цілому за економічнім блоком, так і по сільському господарству зокрема (рис. 1).

Рис. 1. Форми статистичних спостережень в Україні за 2000-2021 рр.
Джерело: за даними Загального табелю форм державних статистичних спостережень: http://www.ukrstat.gov.ua/table/table_2021/zm_tab_2021.htm

Таблиця 1

Перелік форм державних статистичних спостережень у галузі сільського, лісового та рибного господарства, станом на 2021 рік[1]

№ п/п	Найменування форми	Індекс форми	Періодичність	Хто подає
1	2	3	4	5
	Запитальник базового інтерв'ю (21.07.2020 № 219)	01-СГН	один раз на рік	Фахівець з інтерв'ювання. У термін, установлений територіальним органом Держстату.
	Запитальник щомісячного інтерв'ю (21.07.2020 № 219)	02-СГН	місячна	Фахівець з інтерв'ювання. У термін, установлений територіальним органом Держстату.
	Звіт про надходження культур зернових і зернобобових та олійних на перероблення та зберігання (28.01.2020 № 66)	1-зерно	місячна	Юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб, які мають власні або орендовані потужності та здійснюють перероблення чи зберігання зернових та олійних культур, за переліком, визначеним органом державної статистики
	Звіт про перероблення винограду на виноматеріали (25.09.2015 № 219 (зі змінами))	1-виноград	річна	Юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб, які мають власні або орендовані переробні потужності та здійснюють перероблення винограду на виноматеріали, за переліком, визначеним органом державної статистики
	Звіт про добування водних біоресурсів (09.01.2020 № 36)	1-риба	річна	Юридичні особи, які здійснюють рибогосподарську діяльність, територіальні органи рибоохорони, за переліком, визначеним органом державної статистики
	Звіт про витрати на виробництво продукції (робіт, послуг) сільського господарства (07.08.2019 № 268)	2-ферм	річна	Фермерські господарства, малі підприємства, які здійснюють сільськогосподарську діяльність, за переліком, визначеним органом державної статистики і є юридичними особами. Не пізніше 28 лютого.
	Звіт про облік, добування та розведення мисливських тварин (30.08.2017 № 239)	2-тп (мисливство)	річна	Юридичні особи, яким надано у користування мисливські угіддя, за переліком, визначеним органами державної статистики

[1] Загальний табель форм державних статистичних спостережень: http://www.ukrstat.gov.ua/table/table_2021/zm_tab_2021.htm

	Звіт про відтворення та захист лісів (19.06.2020 № 192)	3-лг	річна	Юридичні особи, яким надано у користування або власність ліси, за переліком, визначеним органами державної статистики
	Звіт про посівні площі сільськогосподарських культур (06.07.2018 № 133)	4-сг	річна	Юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб, які здійснюють сільськогосподарську діяльність. Подається на 5-й день після закінчення сівби ярих культур, але не пізніше 2 червня.
	Звіт про об'єкти погосподарського обліку (14.01.2020 № 44)	6-сільрада	річна	Сільські, селищні, міські ради, на території яких розташовані сільські населені пункти. Не пізніше 20 січня.
	Звіт про використання добрив і пестицидів (09.01.2020 № 35)	9-б-сг	річна	Сільські, селищні, міські ради територіальних громад (об'єднаних територіальних громад), на території яких розташовані сільські населені пункти. Подається не пізніше 5 січня.
	Звіт про надходження сільськогосподарських тварин на переробні підприємства (25.09.2015 № 219 (зі змінами))	11-заг	квартальна	Юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб, які здійснюють виробництво м'яса та мають власні або орендовані потужності для забою тварин сільськогосподарських живих, за переліком, визначеним органом державної статистики. Не пізніше 4 числа місяця, наступного за звітним періодом.
	Звіт про надходження молока сирого на переробні підприємства (10.05.2019 № 151)	13-заг	квартальна	Юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб, які мають власні або орендовані переробні потужності та здійснюють перероблення молока сирого, за переліком, визначеним органом державної статистики. Не пізніше 4 числа місяця, наступного за звітним періодом.
	Звіт про реалізацію продукції сільського господарства (10.05.2019 № 151)	21-заг	місячна	Юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб, які здійснюють сільськогосподарську діяльність, за переліком, визначеним органом державної статистики. Не пізніше 5 числа місяця, наступного за звітним періодом (крім січня).
	Звіт про реалізацію продукції сільського господарства (10.05.2019 № 151)	21-заг	річна	Юридичні особи, які здійснюють сільськогосподарську діяльність, за переліком, визначеним органом державної статистики. Не пізніше 20 числа.
	Звіт про виробництво продукції тваринництв та кількість сільськогосподарських тварин (06.07.2018 № 135)	24-сг	місячна	Юридичні особи, їхні відокремлені підрозділи, які здійснюють сільськогосподарську діяльність, за встановленим переліком. Подається не пізніше 2 числа місяця, наступного за звітним періодом.

	Звіт про виробництво продукції тваринництв-ва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами (10.05.2019 № 148)	24	річна	Юридичні особи, їхні відокремлені підрозділи, які здійснюють сільськогосподарську діяльність. Подається не пізніше 20 січня.
	Звіт про площі та валові збори сільськогосподарських культур, плодів, ягід і винограду (20.01.2020 № 52)	29-сг	річна	Юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб, які здійснюють с.-г. діяльність, за переліком, визначеним органом державної статистики. Подається не пізніше 5 січня
	Звіт про збирання врожаю сільськогоспода-рських культур (14.01.2020 № 46)	37-сг	місячна	Юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб, які здійснюють с.-г. діяльність, за переліком, визначеним органом державної статистики. Подається не пізніше 2-го числа місяця, наступного за звітним періодом (у липні - грудні).
	Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств (10.06.2020 № 171)	50-сг	річна	Юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб, які здійснюють с.-г. діяльність, за переліком, визначеним органом державної статистики. Не пізніше 28 лютого.

За даними Загального табеля форм державних статистичних спостережень за 2021 рік.

Порівнюючи з 2001 роком у якому діяло 63 форми статистичної звітності з сільського та рибного господарства та 8 спеціалізованих форм лісового господарства і мисливства, вже до 2006 року їх кількість було скорочено більш як на половину. В окремих випадках раціональність такого скорочення є досить сумнівною[2]. Зокрема, по лісовому господарстві у 2001 році діяло 7 спеціалізованих форм статистичної звітності:

1) № 1-лг* «Звіт про проведення лісокультурних робіт»;
2) № 2-лг* «Звіт про обсяги продукції лісового господарства» (квартальна);
3) № 2-лг* «Звіт про обсяги робіт, послуг та продукції лісового господарства» (річна);
4) № 3 «Звіт про відпуск деревини, заходи догляду за лісом, підсочку і подібне користування» (річна);
5) № 4-лг* «Звіт про залишки деревини на лісосіках і очищення місць рубок» (річна);
6) № 5-лг* «Звіт про лісові пожежі» (річна);
7) № 12-лг «Звіт про проведення лісозахисних робіт».

До 2006 року їх залишилось вже дві, а на даний час у галузі лісового господарства діє лише одна форма статистичної звітності № 3-лг «Звіт про відтворення та захист лісів» (затверджена наказом Державної служби статистики України від 19.06.2020 № 192). Даний звіт лише частково включає показники відмінених форм, однак містить далеко не всі з них. Через втрату статистичного обліку значно зросли обсяги незаконних вирубок. За таких умов дана реформа більше нагадує навмисне закривання очей на обсяги вирубки і вивезення лісу.

Абсолютно невиправдано зменшено інформаційну базу з питань земельних відносин. Так, у 2016 р. скасовано практично усі форми статистичної земельної звітності. У результаті такого реформування замість 15 форм статзвітності залишилося лише 4 з досить обмеженою кількістю інформації (табл. 2).

[2] Жук В. М., Мельничук Б. В., Бездушна Ю. С. Проблеми реформування державної статистики України. *Облік і фінанси*. 2016. № 4. С. 25-33; Бездушна Ю. С. Інформаційне забезпечення управління в аграрному секторі економіки: стан та перспективи удосконалення. *Облік і фінанси*. 2017. № 4. С. 6-12.

Таблиця 2

Стан інформаційного забезпечення у сфері землекористування

2001 рік – 15 форм звітності		**Починаючи з 2016 року – 4 форми звітності**	
Код	Назва звіту	Код	Назва звіту
1-зем	«Звіт про землі та земельні ділянки за власниками та користувачами, формами власності»	11-зем	«Звіт про землі та земельні ділянки за цільовим призначенням і формами власності»
2-зем	«Звіт про землі та земельні ділянки за цільовим призначенням та угіддями»	12-зем	«Звіт про землі та земельні ділянки за власниками та користувачами, формами власності»
6-зем	«Звіт про землі та земельні ділянки за власниками та угіддями»		
6а-зем	Звіт про наявність зрошуваних земель та розподіл їх за власниками землі, землекористувачами, угіддями та видами економічної діяльності	15-зем	«Звіт про землі та земельні ділянки за цільовим призначенням та угіддями»
6б-зем	Звіт про наявність осушених земель та розподіл їх за власниками землі, землекористувачами, угіддями та видами економічної діяльності		
Додаток 1 до форми 6-зем, 6а-зем, 6б-зем	Довідка про зміну площ сільськогосподарських угідь в усіх категоріях земель	16-зем	«Звіт про землі та земельні ділянки за власниками та угіддями»
Додаток 2 до форми 6-зем, 6а-зем, 6б-зем	Звіт про землі, що відведені підприємствам, організаціям та установам для несільськогосподарських потреб в постійне користування (володіння)		
Додаток 3 до форми 6-зем, 6а-зем, 6б-зем	Звіт про землі, що відведені підприємств, організаціям та установам для несільськогосподарських потреб в тимчасове користування, а також про землі, надані для ведення сільського господарства та здійснення (без вилучення) геологознімальних, пошукових геодезичних та вишукувальних робіт		
Додаток 4 до форми 6-зем, 6а-зем, 6б-зем	Звіт про повернення підприємствами, організаціями та установами земель наданих для несільськогосподарських потреб		
Додаток 1 до форми 6а-зем	Довідка про технічний стан гідромеліоративних систем на зрошуваних сільгоспугіддях		
Додаток 2 до форми 6б-зем	Довідка про технічний стан гідромеліоративних систем на осушених сільгоспугіддях		
2-тп (рекультивація)	Звіт про рекультивацію земель, зняття і використання родючого шару ґрунту		
4-зем	Звіт про здійснення заходів по охороні земель		
5-зем	Звіт органів по земельних ресурсах про державний контроль за використанням та охороною земель		

Джерело: В.Жук, Б.Мельничук, Ю.Бездушна (за даними Загального табеля форм державних статистичних спостережень за відповідні роки [4]).

До 2015 року включно найбільш значимими були форми державної статистичної звітності із земельних ресурсів, зокрема форми кількісного обліку земель № 6-зем, 6а-зем, 6б-зем, 2-зем (Наказ Державного комітету статистики України від 05.11.1998 р. № 377). Згідно цих форм, з 1998 року органами земельних ресурсів проводився кількісний облік земель, їх розподіл по угіддях і землекористувачах. Найбільш затребуваною з них була форма 6-зем «Звіт про наявність земель та розподіл їх за власниками землі, землекористувачами, угіддях та видами економічної діяльності», яка в свою чергу є основою для визначення Кф (коефіцієнта функціонального використання ділянки) при розрахунку нормативної грошової оцінки земель, сплати земельного податку. З 2016 року ці форми скасовані. Натомість Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово- комунального господарства України від 30.12.2015 р. № 337 затверджено:

- форму звітності № 11-зем (квартальна) «Звіт про землі та земельні ділянки за цільовим призначенням і формами власності» та Інструкцію щодо її заповнення;
- форму звітності № 12-зем (річна) «Звіт про землі та земельні ділянки за власниками та користувачами, формами власності» та Інструкцію щодо її заповнення;
- форму звітності № 15-зем (квартальна) «Звіт про землі та земельні ділянки за цільовим призначенням та угіддями» та Інструкцію щодо її заповнення;
- форму звітності № 16-зем (річна) «Звіт про землі та земельні ділянки за власниками та угіддями» та Інструкцію щодо її заповнення.

За інформацією Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру кількісні дані адміністративної та статистичної звітності є основним джерелом інформації, зокрема, для Моніторингу земельних відносин в Україні, який запроваджується з метою підвищення прозорості земельних відносин, підвищення інвестиційної привабливості земельної сфери за рахунок якісних та систематизованих даних. Разом з тим, порівняння змісту відмінених та нових форм свідчить про відсутність у нових формах ряду важливих показників, які узагальнювались протягом останніх 18 років. Варто наголосити, що таке скорочення відбулося напередодні визначення умов запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення.

II. Якість та достовірність інформаційної бази, що узагальнюється державною статистикою. У руслі реформування статистики, передусім слід вести мову про удосконалення інформаційної бази, що узагальнюється державною статистикою. Я зазначає В.Жук та ін. (2016) сьогодні проблемою інформаційного забезпечення управління на галузевому та державному рівні є відірваність статистики від стандартів бухгалтерського обліку. У попередні періоди бухгалтерський та статистичний облік чітко ув’язувався між собою та контролювався по системі звітності. Попередня інформаційна система базувалась на бухгалтерському

документуванні кожного факту господарювання та перехресній ув'язці показників по різних видах звітності. Фактично статистична звітність підтверджувалась бухгалтерською. Домінувала контрольна функція бухгалтерської системи, що забезпечувала достовірність статистичної звітності. Реформами зруйновано попередню систему звітності. Основою обліково-інформаційного забезпечення галузевого управління стали статистичні спостереження. Відтепер вони жодним чином не контролюються. Певна безконтрольність, посилена інституціональною ментальністю, сприяє негативним адміністративним впливам на достовірність інформації, породжує серйозні загрози для фінансової безпеки підприємств та аграрної галузі в цілому. Такими загрозами є державні рішення щодо скорочення і відміни програм бюджетної підтримки, ініціативи щодо відміни спрощеної системи оподаткування, обґрунтовані на основі високих показників рентабельності сільськогосподарського виробництва, що декларує державна статистика. В цьому аспекті напрямом реформування мають стати заходи з підвищення статусу бухгалтерського обліку в управлінні.

6. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

В Україні нині близько 57% статистичної інформації щодо виробництва сільськогосподарської продукції надходить від сільськогосподарських підприємств (дані про витрати, дохід, прибутковість та ін.) та 43% інформації стосується домогосподарств (щодо них фінансова інформація вкрай обмежена, та досить суб'єктивна). Єдиною публічною звітністю, яка складається за даними бухгалтерського обліку, а отже має документальне підтвердження, є звітність, яку ведуть лише підприємства. Господарства населення бухгалтерський облік не ведуть, а отже і не складають фінансову та статистичну звітність. Існуюча по них статистична інформація – це результати анкетування та вибіркові спостереження, в яких вибірка складає, близько 0,6% всієї сукупності господарств. Виявлені показники, у подальшому, статистико-математичними методами поширюються на всі господарства. Немає причин не довіряти статистичній науці, однак фінансово-економічна інформація щодо домогосподарств населення в системі офіційної статистики відсутня. А це 43% в обсягах сільськогосподарського виробництва.

Таким чином, статистика підприємств, яких в Україні налічується близько 45 тис. од. знаходиться в компетенції бухгалтерського обліку, як обліку обов'язкового для всіх суб'єктів господарювання – юридичних осіб. Статистика особистих селянських господарств (4 млн. од.), домогосподарств (15 млн. од., з них 4,2 млн. од. сільських), перебуває поза межами системи офіційного бухгалтерського обліку.

В цьому контексті досить часто використовуються альтернативні (неофіційні, неформальні) джерела інформації. Упродовж останнього часу такими є аналітичні дослідження, проекти, експертні оцінки тощо. Очевидно, що дану інформацію можна

використовувати для окремих оцінок та порівнянь, однак із застереженням щодо способів та методів її отримання та достовірності.

Таким чином, сучасне інформаційне забезпечення галузевого управління представлене формальною і неформальною складовими[3].

Джерелами формальної інформації є статистична звітність Державної служби статистики України, адміністративна звітність державних інституцій різних рівнів, фінансова звітність підприємств, яка формується в системі бухгалтерського обліку.

Неформальні джерела інформації, які з різних причин набувають вагомості останнім часом, включають: нерегламентовану законодавством інформацію (наукові дослідження; рейтинги та інформаційні інтернет-ресурси, дані вітчизняних та закордонних (грантових) експертних, аналітичних досліджень); дані управлінського обліку.

Значну частину інформаційного забезпечення економічної діяльності становить державна статистика. Зокрема у 2021 році із 99 форм статистичних спостережень, що готують підприємства, установи і організації за різними напрямами діяльності, 54 форми становлять форми статистичних спостережень з економічної діяльності, з яких 20 форм належать до сфери сільського, лісового та рибного господарства та сільського розвитку.

Разом з тим, експерти вказують на існування проблем інформаційного забезпечення управління, пов'язаних з фактом невдалого імплементування в законодавство України Директив ЄС та МСФЗ щодо статистичної та фінансової звітності[4].

Україна запровадила принцип одноразового звітування по окремих показниках. Сформувались різні центри запитів та збору інформації – Міністерство фінансів України, Державна служба статистики України, Держгеокадастр, НКЦПФР, Державна фіскальна служба України та інші. Скорочується інформативність підсумкової і комплексної звітності. Зокрема, у 2017 році скорочено кількість показників у формі 50-сг «Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств», 2-ферм «Основні показники господарської діяльності фермерського господарства, малого підприємства у сільському господарстві», які були у свій час запропоновані наукою на заміну Річних звітів сільськогосподарських підприємств (колгоспів, радгоспів). Відтак в Україні відсутня єдина методологія підготовки суб'єктами господарювання звітних даних.

Дотепер в країні відсутня будь-яка статистична звітність щодо діяльності агрохолдингів, які виробляють близько третини сільськогосподарської продукції. Так і не запроваджено жодної статистичної звітності щодо функціонування сімейних фермерських господарств, які нині створюються країні на базі особистих селянських

[3] Бездушна Ю. С. Інформаційне забезпечення управління в аграрному секторі економіки: стан та перспективи удосконалення. *Облік і фінанси*. 2017. № 4. С. 6-12

[4] Бездушна Ю. С. Інформаційне забезпечення управління в аграрному секторі економіки: стан та перспективи удосконалення. *Облік і фінанси*. 2017. № 4. С. 6-12.

господарств. Не ведеться жодного статистичного спостереження щодо виробництва органічної продукції і т.д.

Агрохолдинги. Узагальнені статистичні дані про діяльність агрохолдингу як єдиного суб'єкту господарювання в державній системі статистичної інформації відсутні. Причина – агрохолдинги не реєструються як окремі суб'єкти господарської діяльності та, відповідно, звітності.

Пропозиції з виокремлення агрохолдингів як окремої обліково-статистичної одиниці в системі державної статистики направлялись фахівцями ННЦ «Інститут аграрної економіки» до Державної служби статистики та Міністерства аграрної політики та продовольства України починаючи з 2014 року. Було запропоновано запровадити кодування та форми статистичної звітності про наявність простої та вирішальної залежності підприємств. Таке кодування та подальше узагальнення даних в системі статистики дало б можливість групування інформації по агроформуваннях агрохолдингового типу. Однак, дані пропозиції не були враховані. Тому наразі інформація про діяльність агрохолдингів узагальнюється на основі даних, представлених на їхніх сайтах.

Сімейні фермерські господарства. Наразі, за виваженої економічної політики є усі передумови, без великих капітальних вливань, створити понад мільйон робочих місць у сільській місцевості. Для цього необхідно вивести із „сірої зони" осіб самозайнятих у сільському господарстві, шляхом надання їм можливості започаткувати сімейні фермерські господарства. Рамкові умови їх створення та стимули для виходу з "тіні" передбачено Законом України „Про внесення змін до законів України „Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств" від 31 березня 2016 року № 1067-VIII та „Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств" від 10 липня 2018 року № 2497-VIII.

За оцінками ННЦ „Інститут аграрної економіки" 211 тисяч сільських домогосподарств обробляють землі площею понад 10 гектарів, 325 тисяч – від 5 до 10 гектарів, 3 мільйони – від 1 до 5 гектарів, значна частина яких за сприятливих умов потенційно готові легалізувати свою діяльність. Підтвердженням цьому є дані опитувань, проведених у Харківській області, згідно до яких близько 10% сільських домогосподарств уже сьогодні готові вийти з тіні.

Сприяння у легалізації сімейних фермерських господарств стане суттєвим джерелом наповнення місцевих бюджетів, забезпечить зростання рівня зайнятості та добробуту у сільській місцевості, збереження сільської поселенської мережі. В цілому це пожвавить підприємницьку ініціативу на селі, активізує діяльність дорадчих служб, а також дасть поштовх для створення нових робочих місць у суміжних галузях економіки. Однак, попри те, що рамковий закон про створення сімейних фермерських господарств прийнято 2016 року, а податкові механізми стимулювання

їх створення та функціонування діють з 2018 року – статистичне спостереження щодо них наразі відсутнє.

Органічне виробництво. За даними Мінекономіки, у 2019 році загальна площа сільськогосподарських земель з органічним статусом та статусом перехідного періоду склала близько 468 тис. га (1,1% від загальної площі земель сільськогосподарського призначення України). При цьому нараховувалось 617 операторів органічного ринку, з них 470 – сільськогосподарські товаровиробники[5].

Сьогодні внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні продовжує розширюватись через основні мережі супермаркетів. Основними видами органічної продукції, яка виробляється в Україні є зернові культури, молоко та молочні продукти, крупи, м'ясо та м'ясні продукти, фрукти та овочі. Україна посіла 2-ге місце зі 123 країн за обсягами імпортованої органічної продукції до ЄС.

Однак, вище наведена інформація не є офіційними даними, зібраними на основі статистичних спостережень, а належить до вибіркових моніторингових оцінок, які здебільшого проводять вітчизняні та зарубіжні органи сертифікації.

7. ВИКОРИСТАННЯ ФАКТИЧНИХ ДАНИХ АГРАРНОЇ СТАТИСТИКИ ПРИ РОЗРОБЛЕННІ СТРАТЕГІЙ ТА ПРОГРАМ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

З метою формування комплексної, всеосяжної й неупередженої політики аграрного й сільського розвитку та загальних засад реформування аграрного сектору в Україні розробляються секторальні стратегії та відповідні державні програми.

Так, упродовж останніх періодів були розроблені:

- Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року[6],
- Стратегія сталого розвитку України до 2030 року (проект)[7],
- Національна економічна стратегія 2030[8],
- Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015 - 2020 рр.[9],
- Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року[10]

[5] Органічне виробництво в Україні / Інформаційно-аналітичний портал АПК України. https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini

[6] Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» «722/2019 від 30 вересня 2019 року https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825

[7] Проект Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» від від 07.08.2018 р. № 9015 https://ips.ligazakon.net/document/view/jh6yf00i?an=&ed=2018_08_07&dtm=

[8] https://nes2030.org.ua/

[9] https://ips.ligazakon.net/document/NT1978

[10] Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#Text

- СТРАТЕГІЯ 3+5[11]
- Форсайт та стратегії соціально-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) та довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах[12]
- Доктрина збалансованого розвитку: Україна-2030[13]
- Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки[14]
- Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року[15]
- Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року[16]

Всі вони у тій чи іншій мірі будувались на основі даних офіційної статистики, бази даних FAOSTAT, відомостей органів виконавчої влади, моніторингових оцінок та результатів наукових досліджень.

Для того, щоб зрозуміти, що слугує інформаційною й одночасно доказовою базою при розробці стратегій секторального й галузевого розвитку було проаналізовано останні із них, зокрема, аграрний блок Національної економічної стратегії 2030 (розроблено у 2021 р.) та Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015 - 2020 рр. (розроблено у 2015 р.)

У результаті встановлено, що при їх розробці було використано аналітичну інформацію з найрізноманітніших джерел, у т.ч. і тих, що не мають ніякого відношення до жодного виду офіційної статистики. Більшість із цих них швидше можна віднести до альтернативних джерел отримання інформації, ніж до статистичних (рис. 2, рис. 3). Крім того, як засвідчив проведений аналіз, інформація, отримана з альтернативних джерел, не завжди є достовірною.

[11] https://www.slideshare.net/TarasKutoviy/35-strategy-of-prosperous-country
[12] http://ied.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/10/Foresight-2015.pdf
[13] http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf
[14] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80#Text
[15] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF#Text
[16] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80#Text

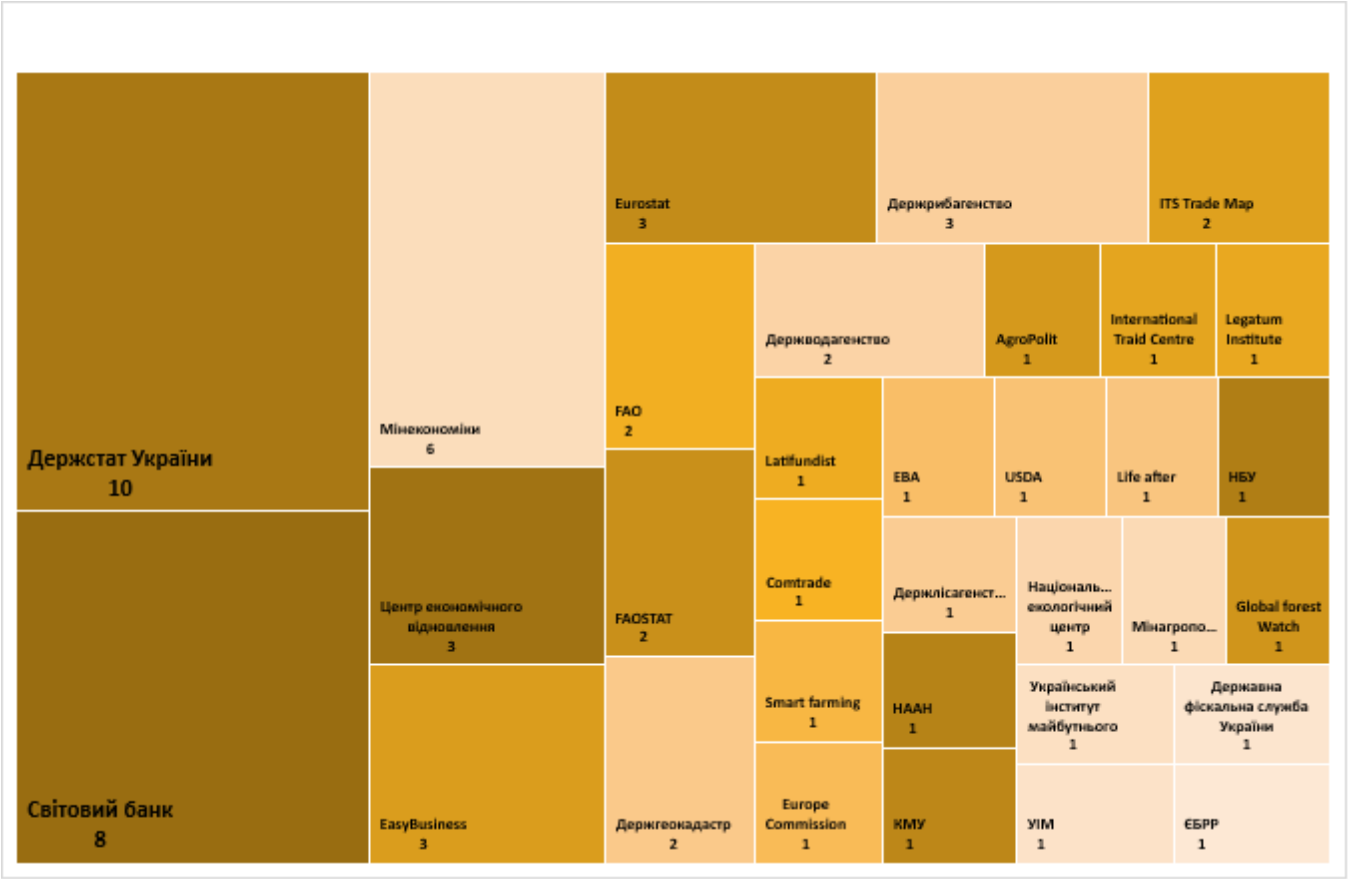

Рис. 2. Джерела інформації, використані при підготовці аграрного блоку Національної економічної стратегії 2030 (за кількістю посилань на джерело)

Джерело: дослідження автора.

Рис. 3. Джерела інформації, використані при підготовці Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015 - 2020 рр. (за кількістю згадувань у тексті)

Джерело: дослідження автора.

8. ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ СТАТИСТИКИ В УКРАЇНІ

Угода про Асоціацію України та ЄС **передбачає, що Україна повинна гармонізувати свою статистичну систему з європейською «ґрунтуючись на фундаментальних принципах ООН щодо офіційної статистики з урахуванням принципів ЄС у сфері статистики».** Це говорить про те, що українське законодавство у сфері статистики має ґрунтуватися на Модельному законі ООН про офіційну статистику, Модельному Законі про статистику ЄС, та Регламентах ЄС №223/2009 та №557/2013.

З метою удосконалення державної системи статистики в Україні нині розроблено проект закону «Про внесення змін до деяких законів України, що регулюють державну статистичну діяльність», яким передбачено забезпечити національну статистичну систему більш повною та якісною інформацією, не перевантажуючи при цьому респондентів додатковими звітами.

Метою проекту Закону є подальша гармонізація державної статистики зі статистичною системою ЄС, створення умов для провадження діяльності органів національної системи державної статистики згідно із загальноприйнятими принципами світової та європейської статистичної практики, зокрема принципом професійної незалежності. У відповідності з цим принципом статистика має розроблятися та поширюватися національними статистичними органами незалежно від інших органів управління, особливо в частині визначення методології, методів і джерел отримання даних, термінів, змісту та форм поширення інформації тощо. Дотримання цього принципу підвищує довіру до органів державної статистики та посилює їх спроможність забезпечувати користувачів достовірною інформацією щодо економічної, соціальної, демографічної та екологічної ситуації в Україні та її регіонах.

Відповідальним за проведення реформи статистики визначено Міністерство економіки і торгівлі України. Затверджений проект передбачає скорочення штату Державної служби статистики на 20% та поетапне зменшення кількості обов'язкових статистичних звітів, які подають українські підприємства[17]. Однак наразі даний закон не прийнято.

[17] Уряд затвердив проект реформування Держстату //Офіційний сайт Міністерства економіки та торгівлі України [Електронний ресурс]. Режим доступу :http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id= b2128a51-5c5b-4794-a1cb-5c10d56036f2&title

9. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АГРАРНОЇ СТАТИСТИКИ В УКРАЇНІ

9.1. Формування аграрної відомчої статистики

Відомча аграрна статистика – це статистика, яка має доповнити офіційну державну статистику актуальними даними з метою використання для прогнозування, оцінки можливих наслідків тих чи інших законодавчих ініціатив у сфері аграрної політики держави. Наприклад, для оцінки впливу на ефективність сільського господарства прийнятих змін в оподаткуванні, сільськогосподарському землекористуванні, ціноутворенні на сільськогосподарську продукцію. Особливо актуальним завданням є вирішення проблеми інформаційного забезпечення моніторингу аграрного ринку.

Запровадження відомчої аграрної статистики вимагає здійснення ряду фінансових та організаційних заходів. Вагомою є потреба у висококваліфікованих фахівцях, експертах, які володіють методологією та методиками статистичних досліджень. Неодноразово в науково-експертних колах висловлювались пропозиції, в тому числі і від ННЦ «Інститут аграрної економіки», щодо створення в Міністерстві Департаменту відомчої аграрної статистики, який матиме вертикально інтегровану структуру і включатиме відповідні відділи в обласних і районних державних адміністраціях. Слід погодитись, що на сьогодні в Міністерстві аграрної політики і продовольства відсутні фахівці, які б забезпечили методичну та методологічну основу вирішення цього питання. Натомість у Державній службі статистики України функціонує штат належним чином підготовлених професіоналів-статистиків. Більше того, вони мають можливість постійно удосконалювати свої навики взаємодіючи з структурними одиницями відомства, відповідальними за статистику по інших галузях економіки. Таким чином, дублювання фахівців-методологів по всіх галузевих міністерствах є недоцільним та сприятиме не зменшенню, а навпаки збільшенню видатків державного бюджету на їх підготовку та оплату праці.

З метою урегулювання існуючих проблем у сфері аграрної статистики науковцями ННЦ «Інститут аграрної економіки» розроблено Концепцію відомчої аграрної статистики в аграрному секторі економіки України, що має базуватись на принципах, встановлених постановами Європейської комісії «Про створення інформаційної мережі бухгалтерського обліку в сільському господарстві» та «Про відбір господарств, які ведуть бухгалтерський облік, з метою визначення доходності сільськогосподарських підприємств».

Мета Концепції полягає у формуванні дієвої системи збору, обробки, узагальнення та аналізу розширеної інформації з тестових господарств про процеси, що відбуваються в аграрному секторі України, вивчення на її основі масових суспільних явищ, стану і розвитку галузі, вдосконалення економічного механізму господарювання та відпрацювання ефективної аграрної політики.

Під відомчою аграрною статистикою в Концепції розуміється сукупність правових, методологічних та методичних засад організації поглиблених статистичних спостережень на запити Міністерства аграрної політики та продовольства України в тестових господарствах, які ведуть бухгалтерський облік, а також статистичних спостережень в малих формах господарювання на селі, що не ведуть бухгалтерського обліку.

Реалізація мети Концепції передбачає виконання чотирьох груп завдань:

- нормативно-правових;
- організаційних;
- методичних;
- прикладних.

Нормативно-правові завдання полягають у визначенні напрямів формування нормативно-правових засад здійснення державної політики щодо становлення і функціонування системи відомчої аграрної статистики. Організаційні завдання – в координації роботи Державної служби статистики України та Міністерства аграрної політики та продовольства України по впровадженню відомчої аграрної статистики. Методичні – в науково-методичному забезпеченні відомчої аграрної статистики на базі Міністерства аграрної політики та продовольства України. Прикладні – у налагодженні процесу статистичного спостереження в Мережі тестових господарств.

Запропонована Концепція спрямована на вирішення проблем, що зумовлені потребою галузевого управління в отриманні додаткової інформації, яка виходить за межі установленої бухгалтерської звітності та може бути забезпечена через запровадження відомчої аграрної статистики.

Очікується, що запровадження відомчої аграрної статистики забезпечить підвищення якості інформаційного забезпечення управління аграрним сектором економіки України та відпрацювання ефективної аграрної політики.

Не менш вагомим викликом, що зумовлює необхідність реформування системи офіційної статистики в Україні є необхідність збору інформації щодо виконання Цілей сталого розвитку до 2030 року, які спрямовані на досягнення сталого й всеохоплюючого економічного зростання, зменшення нерівності, соціального розвитку, захисту навколишнього середовища та викорінення бідності.

Незважаючи на те, що Постановою Кабінету Міністрів України «Питання збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку» №686-р від 21.12.2019 р. затверджено індикатори, у розрізі яких здійснюється збір даних для моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку та визначено роль Державної служби статистики у цьому процесі до тепер існує проблема пошуку й співставлення відповідних статистичних даних для користувачів, що зумовлює необхідність створення законодавчих умов для відповідної координації.

9.2. Доступ до відомчої статистики

Досить часто відомчі статистичні дані є недоступними або обмежено доступними для користувачів. Так, наприклад, дані Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру про розподіл земель за формами власності (державна, комунальна, приватна), про рух прав на земельні ділянки (спадкування, дарування, застава, обмін, продаж) і т.д. надаються вибірково лише за офіційними запитами.

Сьогодні установи, що ведуть відомчу статистику можуть, але не зобов'язані надавати наявні у них дані до Держстату. Тому здебільшого значний обсяг інформації залишається недоступним для користувачів, що впливає на обсяг, своєчасність та достовірність інформації. Тут прослідковується невідповідність існуючих нині підходів міжнародним принципам формування статистичної інформації. Зокрема йдеться за Модельний закон ООН щодо статистичної звітності, яким передбачена обов'язковість безкоштовного надання статистичній службі усіх статистичних даних, разом із метаданими, за винятком секретної чи конфіденційної інформації усіма органами державної та місцевої влади у знеособленому форматі, аби не порушити конфіденційність даних респондентів. В Україні наразі даний принцип поки не діє.

9.3. Доступ до баз даних в наукових цілях

Сучасна офіційна статистика в Україні збирає й узагальнює велику кількість економічних, демографічних, соціальних та інших показників. Однак користувачі, як правило, мають доступ лише до агрегованих зведених даних. Інформація на рівні окремого респондента більшості користувачів недоступна. Разом із тим, сучасні технології відкривають численні можливості для обробки й аналізу великих масивів даних та прийняття на їх основі релевантних рішень. Це, в свою чергу, дозволяє формувати адекватну державну політику на основі доказової бази, що ґрунтується на фактичних даних. Доступ науковців, аналітиків, урядовців до статистичних баз даних та отриманого на їх основі аналітичного продукту дав би можливість здійснювати більш глибокі дослідження та робити обґрунтовані висновки й рекомендації. Особливо актуальним дане питання є в контексті розроблення державних стратегій, концепцій, програм, законопроектів у різних сферах економіки та суспільного життя. Оскільки відкриває для їх авторів ширші можливості щодо перевірки обґрунтованості відповідних законодавчих ініціатив, а для громадськості – нові можливості щодо моніторингу ефективності політичних рішень та законодавчих ініціатив.

Країни ЄС та більшість розвинених країн світу використовують різноманітні підходи до поширення мікроданих. Залежно від ступеню деталізації вони можуть розміщуватися онлайн або ж надаватися за запитами.

Зазначені підходи доцільно застосувати і в Україні. Такий крок потребує доповнення Закону про державну статистику поняттям «мікродані» та визначення процедури

надання доступу до них із дотриманням вимоги щодо збереження статистичної конфіденційності.

Слід зазначити, що даних, які збираються в рамках державної програми спостережень, достатньо для інформування та просвітництва громадян, але недостатньо для проведення серйозних досліджень[18].

Отже, при обґрунтуванні напрямів реформування аграрної статистики не варто піднімати питання про передачу на адміністрування до Мінагрополітики діючих форм, що, в принципі, є неможливим з точки зору кадрового та технічного забезпечення та нелогічним з точки зору методико-методологічного забезпечення. Натомість слід вести мову про необхідність запровадження особливого інформаційного ресурсу – відомчої аграрної статистики як основи інформаційного забезпечення моніторингу аграрного ринку та створення умов з надання доступу до баз даних і мікроданих в наукових цілях.

9.4. Удосконалення обліку сільських територіальних громад

Територіальні громади (сільські території). На глобальному рівні розвиток статистики сільського господарства має тенденцію переходу до статистики сільських територій. Глобальною стратегією розвитку сільськогосподарської та сільської статистики, яка схвалена ООН та ФАО у 2010 році[19], визначена концептуальна основа розвитку сільськогосподарської статистики, яка поєднує економічний, соціальний та екологічний аспект сільського господарства.

В стратегії економічний вимір охоплює сільськогосподарське виробництво, ринки, доходи від сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності. Соціальний вимір відображає необхідність зниження ризику та вразливості, в тому числі в контексті забезпечення продовольчої безпеки, а також охоплює гендерні питання. В основі екологічного виміру – питання екологічної стійкості галузі та надання екологічних послуг.

Інформаційне забезпечення в територіальних громадах – органах місцевого самоврядування – це поєднання інформації, як мінімум трьох обліків: *бухгалтерського* (фінансовий облік в місцевих радах територіальних громад, облік виконання бюджетів), *погосподарського* (статистичний облік передбачений для накопичення відомостей про домогосподарства і землеволодіння територіальних громад) та *земельно- кадастрового* (облік земельних ділянок на основі застосування кадастрових номерів та стандарту бази даних автоматизованої системи ведення державного земельного кадастру)[20].

---

[18] Еліна Купіна. Статистична інформація в Україні: застарілий закон, нові виклики: https://voxukraine.org/statistichna-informatsiya-v-ukrayini-zastarilij-zakon-novi-vikliki/

[19] Глобальная стратегия совершенствования сельскохозяйственной и сельской статистики. URL: http://www.fao.org/docrep/016/am082r/am082r.pdf

[20] Бездушна Ю. С. Інформаційне забезпечення управління в аграрному секторі економіки: стан та перспективи удосконалення. *Облік і фінанси*. 2017. № 4. С. 6-12.

Ведення погосподарського обліку в органах місцевого самоврядування передбачено для накопичення і систематизації відомостей по кожному населеному пункту. Передусім погосподарський облік є цінними для самих сільських громад і розвитку сільських територій. Він важливий також як інформаційне джерело державного управління, адже містить інформацію щодо особистих селянських господарств, землеволодіння та землекористування, а також дані про основні статті місцевого оподаткування: земельні ділянки та нерухомість фізичних осіб, які проживають на території відповідної ради, відомості про склад і кількість домогосподарств, членів сім'ї, які проживають в господарстві, дані щодо землі, будівель і худоби, сільськогосподарської техніки, що знаходяться в приватній власності У 2016 році кількість обов'язкових до заповнення форм погосподарського обліку, що складаються органами місцевого самоврядування скоротилась до двох обов'язкових форм.

Однак, подальше ведення погосподарської книги, за умови запровадження автоматизованого обліку, дозволить полегшити роботу щодо збору статистичних даних працівниками рад, допоможе відкрити нові можливості для управління місцевими фінансами. Погосподарський облік є незамінним інструментом для аналізу податкового, інвестиційного, фінаново-економічного потенціалу територіальної громади. І питання його автоматизації вкрай важливе для формування ефективної системи статистики сільських територій, яка б відповідала європейським та міжнародним нормам і стандартам.

10. ВИСНОВКИ

За результатами Адаптованої глобальної оцінки національної статистичної системи, проведеної представниками Європейської комісії, Європейської асоціації вільної торгівлі та Економічної комісії ООН для Європи наприкінці 2011-го року, статистика України визнана такою, що значною мірою відповідає європейським вимогам, а інформація, що виробляється органами державної статистики, є продуктом високої якості.

Існуюча сьогодні система інформаційного забезпечення управління аграрним сектором економіки України характеризується наявністю ряду проблем, пов'язаних з процесом імплементування в законодавство України Директив ЄС та МСФЗ щодо статистичної та фінансової звітності. Виходячи із аналізу діючого законодавства України щодо рівнів організації та запитів звітної інформації, а також практики складання і подання звітності, з'ясовано, що єдиною публічною звітністю, яка складається за даними бухгалтерського обліку, а отже має документальне підтвердження, є фінансова звітність.

Система статистичної інформації характеризується вибірковістю та тотальним скороченням кількості показників; формальним характером підготовки статистичної звітності; застарілими засобами збору та обробки даних. Це призводить до втрати

довіри користувачів до цього джерела інформації, використання альтернативних джерел інформації з непідтвердженою достовірністю.

Модернізацію та реформування системи статистики України варто було б починати не із скорочення видатків на фінансування Державної служби статистики, а з розробки і затвердження Дорожньої карти її розвитку та реформування, виходячи із фактичних потреб та існуючих запитів.

Підтримуючи в цілому необхідність удосконалення системи статистичної інформації, фахівці[21] наголошують, що будь-яке реформування повинно посилювати спроможність державної статистики, виконувати покладені на неї функції та забезпечувати інформацією експертну спільноту для якісної оцінки соціально-економічних процесів. З огляду на це, існуючі на сьогодні ініціативи щодо скорочення штату, зменшення кількості форм статистичних спостережень мають ряд недоліків, що потребують усунення та доопрацювання.

Отже, природно виникає потреба розширення меж обліку, посилення інформаційності його даних, удосконалення звітності. Над цими проблемами активно працюють вчені ННЦ «Інститут аграрної економіки».

Зокрема, актуальними на часі є:

1) Підвищення інвестиційної привабливості та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств. На вирішення цього завдання фахівцями ННЦ «Інститут аграрної економіки» розроблена обліково-фінансова технологія у вигляді методологічних підходів та методичних рекомендацій, що включені у програмний продукт САРА[22]. Технологія містить розроблену облікову політику, послідовність виявлення, оцінки та відображення у звітності найбільш значущих активів сільськогосподарських підприємств. Такими активами для сільськогосподарських підприємств визначено земельний, біологічний та інтелектуальний капітал. Застосування технології забезпечує зростання капіталізації підприємств, їх інвестиційну привабливість та фінансову безпеку. Розвиток цих досліджень науковці вбачають в розробці відповідних інформаційних механізмів підвищення інвестиційної привабливості та фінансової безпеки сільських територій.

2) Посилення інформаційного забезпечення економіки особистих селянських господарств. В цьому плані доцільним є запровадження новітньої системи відомчої аграрної статистики, яка б відповідала європейським стандартам сільськогосподарської статистики. Її розробка має базуватись на основі Глобальної

[21] Жук В. М., Мельничук Б. В., Бездушна Ю. С. Проблеми реформування державної статистики України. *Облік і фінанси*. 2016. № 4. С. 25-33; Бездушна Ю. С. Інформаційне забезпечення управління в аграрному секторі економіки: стан та перспективи удосконалення. *Облік і фінанси*. 2017. № 4. С. 6-12.

[22] Облікове забезпечення інвестиційноїпривабливості та безпеки підприємства й аграрної галузі: практичне керівництво / В. М. Жук,Б. В. Мельничук, Ю. С. Бездушна та ін.; За ред. В. М. Жука. К.: ТОВ «Всеукраїнський інститут права і оцінки», 2013. 88 с.

стратегії розвитку статистики сільських території ООН і ФАО[23]. В даному напряму працюють провідні міжнародні організації у сфері статистики сільського господарства: Статистичний відділ Організації Організації Об'єднаних націй, Світовий банк, Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО), Статистична служба Європейського союзу та ін.

Світовий розвиток статистики сільського господарства має тенденцію переходу до статистики сільських територій, яка поєднує економічний, соціальний та екологічний аспект сільського господарства. В цьому контексті важливою є розробка базових положень відомчої аграрної статистики, в основі яких лежить наближення вітчизняної практики інформаційного забезпечення управління в АПК до передового європейського досвіду. Подальший розвиток цих наукових досліджень сприятиме формуванню власної інформаційної системи аграрного бізнесу і управління аграрним сектором економіки України та її сільськими територіями.

[23] Food and Agriculture Organization of the United Nations, The World Bank and The United Nations Statistical Commission. Action Plan of the Global Strategy to Improve Agricultural and Rural Statistics: For Food Security, Sustainable Agriculture and Rural Development. FAO: April2013. p. 100.